

met Amsterdam als centrum bestond er een Engels migratiesysteem met Londen als centrum. Rond het einde van de zeventiende eeuw nam Londen de economische rol van Amsterdam over en werd zo de grootste migrantenstad rond de Noordzee, zonder daarbij echter te rekruteren op het continent. De conclusie van de auteur is dat de afstand en de duurte van het transport de hoofdredenen waren waarom mensen in het huidige Verenigd Koninkrijk en Ierland naar Londen trokken en mensen van Noordwest Europa naar Amsterdam. Opmerkelijk hierbij is dat Van Lottum culturele obstakels, zoals taal, nooit als parameter in beeld brengt.

Voor echt nieuwe bevindingen moeten we wachten tot hoofdstuk vier waarin de invloed van immigratie op de Nederlandse maritieme arbeidsmarkt tussen 1600 en 1850 wordt berekend. De maritieme sector was de belangrijkste arbeidsmarkt voor migranten, maar de participatie van buitenlanders liep niet synchroon met de algemene economische ontwikkeling. Het aandeel van buitenlandse zeelieden was het grootst aan het einde van de achttiende eeuw, toen de Nederlandse economie al lang over haar hoogtepunt heen was. Tijdens de zeventiende en de achttiende eeuw kwamen migranten, aangetrokken door de groeiende mogelijkheden in de scheepvaartsector, massaal naar Nederland, maar zij werden minder sedentair. De auteur spreekt van een *dual-layered immigrant labour market*. Deze vaststelling moet volgens Van Lottum onvermijdelijk leiden tot een grondige herziening van het bestaande beeld van de ontwikkeling van de arbeidsmarkt in de Republiek. Voorheen werd steeds de nadruk gelegd op een arbeidsmarktsegmentering: meer en meer buitenlanders zouden de voor Nederlanders minder geliefde sectoren penetreren. Toch kan er geen sprake zijn van een bewuste segmentatie. Nederlanders bleken de maritieme sector bijvoorbeeld nauwelijks te ontvluchten om naar de betere sectoren over te stappen. Buitenlanders maakten echter wel in grote mate gebruik van de groeiende mogelijkheden in deze sector, maar het grote verschil is dat zij dit steeds meer deden op tijdelijke basis. In het laatste, bijna programmatische hoofdstuk, wordt een vergelijking gemaakt tussen twee golven van massamigraties halverwege de zeventiende en aan het einde van de negentiende eeuw. Beide golven vertoonden hetzelfde verloop en de auteur ziet in beide golven demografische processen, urbanisatie, proletarisering, vervolging en oorlogen als de grote oorzaak voor de migratiegolven. Bovendien spelen kettigmigratie en de werking van migratienetwerken een belangrijke rol, maar Van Lottum betwijfelt echter of loonconvergenties de golfbewegingen kunnen verklaren. Een opmerkelijke conclusie van een al bij al inspirerend boek.

Jan De Meester

Centrum voor Stads geschiedenis, Universiteit Antwerpen

Paul Frentrop, *Tegen het idealisme. Een biografie van Pierre Vinken* (Amsterdam: Prometheus, 2007), 1032 p. ISBN 978 90 446 11081

Hoe schrijf je een biografie over iemand die bijna nooit interviews heeft willen geven? We hebben het hierbij, wat betreft de prestaties van het bedrijf, over één van de meest succesvolle naoorlogse Nederlandse ondernemers. De persoon in kwestie is Pierre Vinken (1927). Hij maakte van Elsevier één van de grootste wetenschappelijke uitgeverij ter wereld. Paul Frentrop dankt zijn goede contact met Vinken aan zijn berichtgeving over de overnamepoging van Kluwer door Elsevier in 1987. Frentrop (en Vin-

ken) wilden geen gewone biografie afleveren. Het moest gaan over ‘het denken van Pierre Vinken’ en zijn bezigheden op het terrein van de literatuur, kunstgeschiedenis en geneeskunde. Frentrup baseerde zich op publicaties van Vinken, wat over hem is geschreven en ‘honderden gesprekken in de afgelopen tien jaar’.

Vinken groeide op in het katholieke Limburg en dat bezorgde hem voor de rest van zijn leven een grondige afkeer van alle vormen van geloof, of in het algemeen alle ‘idealisten’. Het eerste een derde deel van het boek behandelt verder zijn opleiding tot neurochirurg. Dit deel bespreekt ook enkele helden van Vinken, zoals Friedrich Nietzsche. Frentrup bespreekt verder de belangstelling van Vinken voor de literatuur en zijn werk als schrijver in bladen als *Propria Cures* en *Tirade*.

Vanaf 1957 had Vinken, naast zijn werk als arts, een bijbaan als redacteur van *Excerpta Medica* waar hij in 1966 tot directeur werd benoemd. *Excerpta Medica* (opgericht in 1946) maakte uittreksels van geneeskundige onderzoeken uit de hele wereld. Vinken zag al snel het belang van automatisering van medische informatie en de rol die computers hierbij konden spelen. Door de aanschaf van computers ontwikkelde *Excerpta Medica* zich tot de grootste medische databank van Europa en dit leidde in 1976 tot Vinken's benoeming als buitengewoon hoogleraar medische informatieverzameling aan de Universiteit Leiden.

Omdat *Excerpta Medica* een stichting was die geen winst kon uitkeren, zocht Vinken contact met R.E.M. (Dolf) van den Brink, directeur van uitgeverij Elsevier dat *Excerpta Medica* kocht. Vinken had bedongen dat hij lid zou worden van de Raad van Bestuur. Bij Elsevier hield Vinken zich bij voorkeur bezig met Strategie & Planning. Van den Brink vertrok in 1979, maar had zonder medeweten van zijn medebestuurders, tot een fusie besloten met *NDU*, een dagbladuitgever. Toen Vinken aantrad zat de Nederlandse economie in een diep dal. Hij formuleerde als belangrijkste doelstelling het maken van een winstgroei van 20 procent per jaar. Verder besloot hij de divisies, die in 1977 juist waren ingesteld, op te heffen en de leiding te centraliseren. Met het ‘verplatten’ van de interne organisatie was Vinken een voorloper. Ook verkocht hij veel niet-winstgevende dochterondernemingen. Hierbij gebruikte hij de ‘piramide van Harry Luyckx’ (een naaste medewerker). Aan de top stonden de uitgaven met veel winst (wetenschap) en aan de onderkant de uitgaven met een lage winst (kranten, tijdschriften). Het was zaak voor Elsevier-*NDU* om zich te richten op de top van de piramide. Omdat volgens Vinken het Engels de wereldtaal was in de wetenschap zou Elsevier-*NDU* zich op het Engelse taalgebied concentreren. Amerikaanse uitgevers bleken echter te kostbaar voor Elsevier-*NDU*. In 1987 deed Elsevier daarom een vijandig bod op Kluwer, dat van een overname door Elsevier (‘te klinisch, te zakelijk’) niets wilde weten en vervolgens fuseerde met Wolters Samsom. De overnamestrijd leverde Vinken wel veel meer media-aandacht op dan voorheen. Een jaar later besloot Vinken om de Perscombinatie over te nemen, maar dat leidde tot nog meer negatieve publiciteit en de fusie werd afgeblazen. Via een aandelenruil met het Britse Pearson kreeg Elsevier-*NDU* in 1988 toegang tot Engeland, maar de ‘strategische alliantie’ werd in 1990 wegens gebrek aan succes ontbonden. Kort daarna kon men Pergamon overnemen van Robert Maxwell en in 1992 volgde de fusie met de Britse uitgever Reed op basis van een 50/50 verhouding. In 1994 maakte Reed Elsevier een grote slag in de Verenigde Staten door de aankoop van Mead Data Central, eigenaar van Lexis Nexis, 's werelds grootste databank. Bestuurlijk bleef het aanmodderen met Reed Elsevier. Vinken probeerde vergeefs het Britse bestuursmodel, een Board met een Chief Executive Officer (CEO), te combineren met het Nederlandse systeem van twee

raden: bestuur en commissarissen. Hoewel de Britten op papier instemden, bleek al snel dat ze in de praktijk vasthielden aan de eenhoofdige leiding. In april 1995 ging Vinken met pensioen om president-commissaris te worden van Reed Elsevier. In die functie spande Vinken zich in om de samenwerking tussen Nederlanders en Britten te verbeteren, maar zonder succes. Toen de top van Reed Elsevier in augustus 1998 aftrad, bleef een stuurloze onderneming achter en uit protest legde Vinken zijn functie als president-commissaris in 1999 neer.

Met zijn biografie geeft Frentrop een zeer compleet beeld van Vinken. Maar Frentrop is ook weinig kritisch op de ondernemer Vinken. Bij de overnamepoging van Kluwer, dat feitelijk helemaal niet paste in de strategie van Elsevier-NDU, ontbreekt enig commentaar. Inzicht in de verschillen tussen de afzetmarkten van Elsevier en Kluwer (recht, onderwijs) wordt hier node gemist. Het lange talmen met *Elseviers Weekblad*, een weekblad dat helemaal niet voldeed aan de winstcriteria, krijgt wel een lang hoofdstuk toebedeeld maar helaas zonder veel kritiek. Het halsstarrige vasthouden aan het Nederlandse bestuursmodel in Reed Elsevier is een laatste voorbeeld waar kritiek niet zou hebben misstaan. Aan de andere kant maakt Frentrop goed duidelijk dat de vermeende soepele samenwerking tussen Nederlanders en Britten (zie Shell en Unilever) helemaal niet altijd zo gladjes hoeft te verlopen en dat de cultuurverschillen juist heel groot kunnen zijn. Bedrijfshistorici zullen waarschijnlijk weinig belangstelling hebben voor de uitwijdingen over de andere kanten van Vinken. Het boek wordt verder ontsierd door zeer veel en zeer lange citaten. In sommige hoofdstukken zijn complete delen van artikelen van Vinken overgenomen, zoals uit diens oratie. Frentrop had ook best de hoofdlijnen kunnen samenvatten om zijn punt te maken. Dat had de tekst aanzienlijk ingekort en waarschijnlijk een beter hanteerbaar boek opgeleverd.

Ferry de Goey

Erasmus Universiteit Rotterdam

O.W.A. Boonstra, P.K. Doorn, M.P.M. van Horik, J.G.S.J. van Maarseveen en J. Oudhof (eds.), *Twee eeuwen Nederland geteld. Onderzoek met de digitale Volks-, Beroeps- en Woningtellingen 1795-2001* (Den Haag: DANS Symposium publicaties, 2007) 525 p. ISBN 978-90-6984-533-3.

Ruim tien jaar is door een groot aantal medewerkers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en enkele onderzoeksinstituten van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) samengewerkt aan het digitaliseren van de gepubliceerde volks-, beroeps- en woningtellingen. Deze samenwerking heeft geresulteerd in het beschikbaar komen van omvangrijke statistische gegevensbestanden voor wetenschappelijk onderzoek. In het verleden hebben onderzoekers al op grote schaal gebruik gemaakt van de volkstellingen in boekvorm; de gedigitaliseerde tellingen nodigen volgens de redactie van deze bundel uit tot een hernieuwde belangstelling voor en gebruik van de bron.

De eerste telling van de Nederlandse bevolking werd gehouden in 1795, de laatste traditionele volkstelling werd georganiseerd in 1971. In 2001 werd een zogenoemde 'virtuele volkstelling' uitgevoerd waarbij geen echte telling onder de bevolking is gehouden maar uitsluitend gebruik is gemaakt van bij het CBS aanwezige bronnen zoals regi-